

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 6 (Haziran/June 2019), ss./pp. 46-63

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Makale / Article

Geliş Tarihi/Received: 11. 03. 2019
Kabul Tarihi/Accepted: 19. 06. 2019

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ’NİN MEKÂNSAL VE YAPISAL ÖZELLİKLERİNİN ÖNLEYİCİ KORUMA BAĞLAMINDA İRDELENMESİ¹

INVESTIGATION OF THE SPATIAL AND STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF ANATOLIAN CIVILISATIONS MUSEUM IN TERMS OF PREVENTIVE CONSERVATION

Fatma Sezin DOĞRUER*

Öz

Müzelerde yer alan koleksiyon için sergide, depoda veya taşındıkları sırada koruyucu bir ortam oluşturulup, bu ortamın korunması gerekmektedir² ve bu amaçla önleyici koruma çalışmaları yürütülür. Bu çalışmalar, müzelerdeki eserlere zarar veren etkenlerin engellenmesi, sınırlandırılması veya minimuma indirgenmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalardır. Müze koleksiyonlarının maruz kaldığı bozulma etkenleri, fiziksel kuvvetler, hırsızlık ve vandalizm, yangın, su, zararlılar, kirletici maddeler, morötesi ve kızılötesi ışınlar ile uygun olmayan ışık, sıcaklık ve bağıl nem olarak tanımlanmaktadır. Bu bozulma etkenlerinin önlenmesi, sınırlandırılması, tespiti veya bunlara müdahale edilmesi amacıyla yapılan mekânsal ve yapısal düzenlemeler sayesinde müze koleksiyonunda etkin koruma

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER danışmanlığında Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Ana Bilim Dalı’nda hazırlanmış olan “Türkiye’nin Arkeolojik Eser Barındıran Seçilmiş Müzelerinde Önleyici Koruma Bağlamında Müze Tasarımlarının İrdelenmesi” başlıklı doktora tezinden makale haline getirilmiştir.

Kaynak gösterilmeyen tüm fotoğraflar yazara aittir.

* Dr. E-mail: sezin.dogruer@hotmail.com

² URL 1 <http://icomturkey.org/tr/icom-m%C3%BCzecilik-etik-yasas%C4%B1>

uygulamalarına gerek duyulmadan koruma sağlanmaktadır (Kanada Koruma Enstitüsü 2015). Tarihi binalardan dönüştürülen müzelerde, müzecilik ve koruma bakımından gerekli mekânsal ve yapısal düzenlemeler, binada yürütülen restorasyon ve teşhir-tanzim çalışmaları sırasında yapılmaktadır. Tarihi binaların koleksiyonun bir parçası olarak düşünülmesi ve yapının bozulmalara karşı korunması gerekmektedir (Kökten 2007: 59). Makale kapsamında 1930'lu yıllarda 15. yüzyıl yapılarından devlet müzesine dönüştürülen Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin mekânsal ve yapısal özellikleri önleyici koruma bakımından incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Müzecilik, Müze Tasarımı, Müze Projesi, Önleyici Koruma, Bozulma Etkenleri

Abstract

A protective environment should be created and maintained for the museum collection in the exhibition or storage areas; or during its transportation (ICOM 2006); and for this purpose preventive conservation works are done. These works are the practices that are carried out in order to prevent, limit or minimize the deterioration agents for the artifacts in the museums. The agents of deterioration, to which artefacts are exposed, are defined as physical forces, thieves and vandals, fire, water, pests, pollutants, improper light, ultraviolet and infrared, improper temperature and improper relative humidity. Thanks to the spatial and structural arrangements in order to avoid, block and minimize these agents of deterioration, museum collection's conservation is provided without need of active conservation implementations (Canadian Conservation Institute 2015). In the museums converted from historical buildings, spatial and structural arrangements required in terms of museology and conservation are made during the restoration and exhibition works carried out in the building. Historical buildings should be considered as a part of the collection and the building should be protected against deterioration (Kökten 2007: 59). In the scope of the article, spatial and structural features of Anatolian Civilisations Museum, which is transformed from 15th century buildings into state museum in 1930s, were examined in terms of preventive conservation.

Keywords: Museology, Museum Design, Museum Project, Preventive Conservation, Agents of Deterioration

Giriş

Taşınır kültür varlıklarının korunduğu ve sergilendiği müzelerde ele alınan önleyici koruma çalışmaları, eserlere zarar veren etkenlerin engellenmesi, sınırlandırılması veya minimuma indirgenmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalardır. Müze koleksiyonlarının maruz kaldığı bozulma etkenleri, fiziksel kuvvetler, hırsızlık ve vandalizm, yangın, su, zararlılar, kirletici maddeler, morötesi ve kızılötesi ışınlar ile uygun olmayan ışık, sıcaklık ve bağıl nem olarak sıralanmaktadır (Kanada Koruma Enstitüsü 2015).

Dünyada zaman içerisinde eserlerde oluşan bozulmaların restorasyonlarının yanı sıra bozulmaları önlemenin de gerektiği konusunda bilinç oluşmuş ve önleyici koruma konusunda uluslararası alanda geçerliliği olan kurumlar (Milli Park Servisi, National Trust),

uluslararası koruma örgütleri (UNESCO, ICOM, ICOMOS, IIC, ICCROM) ve koruma enstitüleri (Getty Koruma Enstitüsü, Kanada Koruma Enstitüsü) tarafından çeşitli çalışma grupları oluşturulmuş (Boersma, 2016, s. 4); kongreler düzenlenmiş³; uyulması gereken standartlar belirlenmiş; yayınlar ve el kitapları⁴ hazırlanmıştır. Ülkemizde de kültür varlıklarının korunması ile ilgili sorumluluk Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndadır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı müze müdürlükleri bünyesinde ve Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarlarında önleyici korumaya dair çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca diğer kamu kurum ve kuruluşlarının (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) yanı sıra üniversiteler ve sivil toplum örgütleri tarafından da müzecilikte önleyici korumaya dair çalışmalar yürütülmektedir.

Bozulma etkenlerinin kontrolü aşamasında risklerin değerlendirilmesi, her riske özel risk envanteri ve koruma hedeflerinin belirlenmesi gerekmektedir (Kocaeli 2017: 73). Bozulmaların engellenmesi, sınırlandırılabilmesi, çözümüne yönelik geliştirilecek müdahalelere zemin hazırlayacak çevresel ortamın hazırlanması ile müze yapısının ve eserlerin ömrü uzatılabilmektedir. Bu amaçla alınacak tedbirler, güvenlik görevlisinden müze yönetimine kadar tüm müze çalışanlarının görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Müze yapılarının sergileme ve depolama alanlarında afet, hırsızlık, vandalizm vb. bozulma etkenlerine karşı alınacak önlemler ile önleyici koruma sağlanabilecektir (Rujiter 2016), (Roberts ve Hutchins 2016), (Biasiotti 2016).

Makale kapsamında; sonradan müzeye dönüştürülen tarihi bir bina olan Anadolu Medeniyet Müzesi ele alınmış; müzenin tarihçesi, mekânsal ve yapısal özellikleri anlatıldıktan sonra, bozulma etkenlerinin kontrolüne yönelik müzenin sergi ve depo mekânlarının tasarımı, yapısal durum ve yapı elemanlarının önleyici korumaya uygun özellikte olup olmadığı incelenmiş ve bozulma etkenlerine yönelik olarak değerlendirilmiştir. Tespit edilen mevcut olumlu yanlar, alınan önlemler ve sorunlar bildirilmiştir.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi

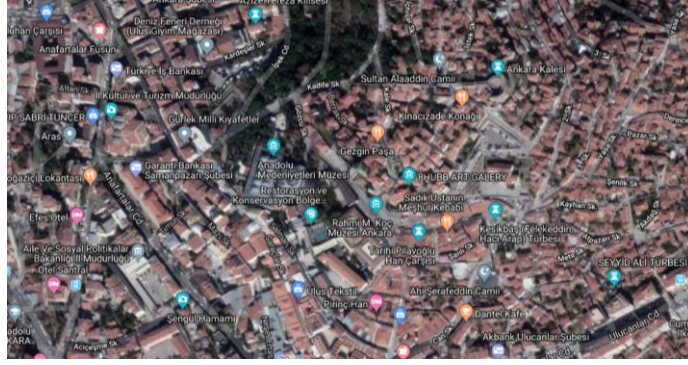
Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara ili, Altındağ ilçesi, Kale Mahallesi mevkiinde, kentsel sit alanı içinde yer almaktadır (Fotoğraf 1, 2). Müze, Osmanlı dönemi yapıları olan Mahmut Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han'da yer almaktadır (Fotoğraf 3).⁵ Mahmut Paşa Bedesteni'nin Sadrazam Mahmud Paşa tarafından; Kurşunlu Han'ın ise Sadrazam Rum Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (Kırpık - Erdoğan - Çam 2015: 98).

³ “Önleyici Koruma: Deneyim, Teori ve Araştırma” konulu ilk uluslararası konferans, Kanada'nın Ottawa şehrinde 1994 yılında düzenlenmiştir (Boersma, 2016, s. 5). İkinci uluslararası kongre ise IIC tarafından 10-14 Eylül 2018 tarihleri arasında Torino'da (İtalya) “Preventive Conservation: The State of the Art” adı altında gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 2 <https://www.iiconservation.org/congress/2018turin>

⁴ Milli Park Servisi 2006. *Müzecilik El Kitabı*, I.Bölüm, A.B.D.

Hekman, W. (Ed.). 2015. *Müzeler İçin Acil Durum Prosedürleri El Kitabı*. (Çev. B. Gündaş). ICOM International Committee on Museum Security. İstanbul: Müzecilik Meslek Kuruluşu Derneği. (Eserin orijinali 2010'da yayımlandı).

⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide ve Yapı İşleri Dairesi, Abide ve Yapı İşleri Dairesindeki Eski Eser Fişinde kervansarayın (Kurşunlu Han) yapıldığı tarih 1421-1459 yılları arası; 03.08.1961 tarihli Vakıf Eski Eser Fişinde Bedestenin yapıldığı tarih ise 1464-1471 yılları arası olarak belirtilmektedir.

Fotoğraf 1. Müze alanının uydu görüntüsü⁶

Fotoğraf 2. Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Temizsoy: 6)

Fotoğraf 3. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin eski görünüşü (Erdoğan - Günel - Kılıcı 2007)

Kurşunlu Han, Mahmut Paşa Bedesteni'ne yakın olması nedeniyle tüccarların konakladığı ve alışveriş yaptığı, sof tüccarlarının depo olarak kullandığı dönemin işlek hanlarından⁷. Ankara'yı betimleyen çeşitli gravür ve tablolar da Bedesten ve Han görülmektedir (Örneğin Rijks Müzesi'nde sergilenen ve 1700-1799 yıllarına tarihlenen anonim Ankara Manzarası tablosu).

Çeşitli yangınlar geçiren yapı, 1881 yılındaki son yangından sonra müze olarak

⁶ URL 3 <http://www.harita.gen.tr/6-ankara-haritasi/>

⁷ URL 4 <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/singleitem/collection/FKA/id/704/rec/1>

kullanılana kadar terk edilmiştir (Fotoğraf 4). Atatürk'ün merkezde bir Eti Müzesi kurma fikrinden hareket edilerek diğer bölgelerdeki Hitit eserlerinin de Ankara'ya gönderilecek olmasından dolayı Ankara'daki müzeden daha geniş bir müzeye ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin Kültür Müdürü Hamit Zübeyr KOŞAY, Maarif Vekili Saffet ARIKAN'a yıkıntı halindeki Mahmut Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han'ın restore edilerek müze olarak kullanılmasını önermiştir. 1930'da Jansen ve Unger'in raporları ile Egli'nin restorasyon projesini takiben 1936 yılında Han ve Bedesten Belediye'den satın alınmış⁸; binalarda 1938'den 1968'e kadar devam eden bir restorasyon çalışması başlatıldığı bilgisi edinilmiştir (Temizsoy: 5).

Fotoğraf 4. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yangın sonrası görünüm⁹

1933'ten itibaren bina Eti Müzesi olarak anılmış; yapılarda 1946 yılından 1968 yılına kadar devam eden bir restorasyon çalışması yürütülmüştür.¹⁰ 1946 yılındaki onarımda II. Murat dönemi sikkeleri bulunması, Han'ın 15. yüzyıla dönemlenmesi fikrini desteklemektedir. Bedestenin orta bölümündeki kubbeli mekânın büyük bölümünün onarımının 1940 yılında bitirilmesi ile Alman arkeolog H. G. GUTERBOCK başkanlığındaki heyet tarafından eserler yerleştirilmeye başlanılmış ve bina onarımı devam ederken 1943 yılında müzenin bu kısmı ziyarete açılmıştır. Bedestenin kubbeli kısmındaki projelendirilmenin Y. Mimar Macit KURAL, uygulamanın ise Y. Mimar Zühtü Bey tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. 1948 yılında müze idaresi, 1921 yılında Ankara'da kurulan ilk müze olan kalenin Akkale burcunu depo olarak bırakıp, Kurşunlu Han'ın onarımı tamamlanan dört odasına yerleşmiştir. Kubbeli mekânın çevresindeki arastanın restorasyon ve teşhir tanzim projeleri ise Y. Mimar İhsan KIYGI tarafından hazırlanarak uygulanmış ve 1968 yılında ilk esaslı onarımlar bitirilmiştir (Temizsoy: 7). 2012-2013 yıllarında teşhir, 2018 yılında depo yenileme çalışmaları yürütülmüştür.¹¹

Doğu-batı istikametinde boyuna uzanan dikdörtgen plandaki müze, bahçe içerisinde birkaç bloktan oluşmakta ve eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Kurşunlu Han'ın planı ortada büyük bir avlu, revak sırası ve onu çevreleyen odalar şeklindedir.¹² 96 hücreli, dikdörtgen planlı Mahmutpaşa Bedesteni'nin planının ise klasik Osmanlı bedesteni tipinde olduğu; dış duvarları etrafında sıralı 102 dükkândan oluşan arasta yer aldığı ancak yıkıldığı

⁸ Anadolu Medeniyetleri Müzesi Dijital Arşivi. Ankara.

⁹ Ankara Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Dijital Arşivi. Ankara.

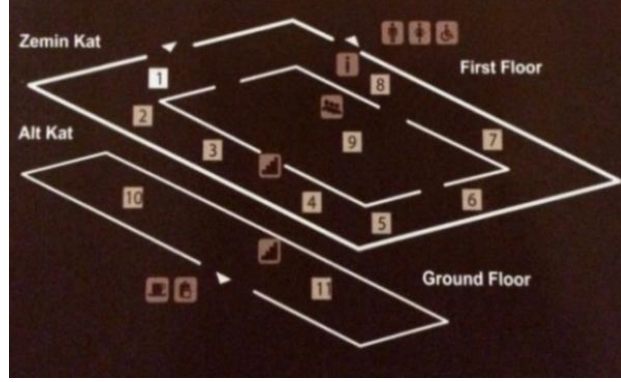
¹⁰ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi. Ankara.

¹¹ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi. Ankara.

¹² URL 4 <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/singleitem/collection/FKA/id/704/rec/1>

bilinmektedir.¹³

Mahmut Paşa Bedesteni, zemin üstü tek kat ve bir bodrum kattan oluşmaktadır (Fotoğraf 5). İki sıra halinde toplam 10 adet büyük kubbe ile örtülü Bedesten, moloz taş ile aralarda tuğla sıralarından oluşan almaşık duvar olarak inşa edilmiş; orta aks üzerinde eşit aralıklarla sıralanmış 4 adet kalın paye ve payeleri beden duvarlarına birleştiren kemerlerle on bölüme ayrılmıştır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 5. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Krokisi.¹⁴

Fotoğraf 6. Mahmut Paşa Bedesteni (23.1.2018)

Kurşunlu Han ise, iki kat ve bir bodrum kattan oluşan bir bina olup, avlu etrafında konumlanan hac tonoz ile örtülü revaklı bir bölüm ve buna bağlanan beşik tonozla örtülü odalardan oluşmaktadır (Fotoğraf 7). Yapı yığma sistemle inşa edilmiş ve dış duvarlarda tek sıra taş ile sırayla iki ve tek sıra tuğla hatıl kullanılmıştır.

¹³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. Ankara.

¹⁴ Anadolu Medeniyetleri Müzesi Broşürü. Ankara.

Fotoğraf 7. Kurşunlu Han (22.06.2017)

Koleksiyonu ile dünyanın sayılı müzeleri arasında bulunan müzede Paleolitik Çağdan günümüze kadar Anadolu Arkeolojisi eserleri kronolojik bir sıra ile sergilenmektedir. Müzede yer alan teşhir bölümleri Paleolitik Çağ Bölümü, Neolitik Çağ Bölümü, Kalkolitik Çağ Bölümü, Eski Tunç Çağı Bölümü, Asur Ticaret Kolonileri Bölümü, Hitit Bölümü, Frig Bölümü, Urartu Bölümü, Taş Eserler Salonu, Klasik Dönemler Bölümü ve Çağlar Boyu Ankara Bölümü'dür.

Bedesten'in orta salonunda ortostat, heykel, yazıt, stel vb. büyük taş eserler sergilenmektedir (Fotoğraf 8). Arasta Bölümündeki sergileme kuzey aksta Paleolitik Çağ buluntuları ile başlamaktadır (Fotoğraf 9). Batı aksta ise, Neolitik Çağ Bölümü kapsamında Çatalhöyük ve Hacılar'dan getirilen çeşitli buluntular ve duvar resimleri, Kalkolitik Çağ Bölümünde küçük buluntular, Eski Tunç Çağı Bölümünde değerli madenler gibi küçük eserler sergilenmektedir. Bu akstaki bedesten duvarı ünik eserlerin sergilendiği bölüm olarak kullanılmak üzere planlanmış ve mevcuttaki kemerli duvar girintileri sunum için arka fon olarak değerlendirilmiştir. Batı dış beden duvarı bölümüne pencere boşlukları algılanacak şekilde vitrinler yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 8. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Taş Eserler Salonu (Haziran 2015)

Fotoğraf 9. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Paleolitik Çağ Bölümü (22.06.2017)

Arastanın güney aksı Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Bölümüne ayrılmıştır. Bedesten duvar bölümü serbest teşhir alanı olarak planlanmıştır. Yine güney dış cephe beden duvarı bölümünde pencere boşluklarını algılatmak üzere düzenleme yapılmıştır. İnandık Vazosu¹⁵ gibi öneme sahip eserlerin vitrinde tek olarak sergilendiği görülmüştür.

Doğu aksında; restorasyon projesi doğrultusunda arasta dükkanlarının canlandırılması ile birlikte vitrinler dükkan içinde kalacak şekilde planlanmış Frig ve Urartu Bölümleri yer alır. Bedesten duvarına ait izler yansıtılmak üzere sıvasız bırakılmış, iki dükkânın teşhirinde duvar yüzeyi sergilenebilecek şekilde tasarlanmıştır. Dükkân içlerine yerleştirilen vitrinler içerisinde eserler sergilenmektedir.

Arastanın batı aksının ortasından inilen iki merdivenle ulaşılan bodrum katta ise, Klasik Devirler ve Çağlar Boyu Ankara Bölümleri yer almaktadır (Fotoğraf 10). Bu bölüme bahçeden açılan batı yönüne açılan bir kapı ile de doğrudan girilebilmektedir. Teşhirinde Hitit, Frig, Yunan dönemlerine ait Ankara'da bulunan eserler ve Müze Müdürlüğüne yürütülen kazılardan elde edilen buluntular bulunmaktadır.

Fotoğraf 10. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Çağlar Boyu Ankara Bölümü (22.06.2017)

Çağdaş müzecilik anlayışının benimsendiği teşhir tanzimde etkileşimli sunum ve dönemsal canlandırmalara yer verilmiştir. Müze binasının köşelerinde mekân kurgusu

¹⁵ Anadolu Medeniyetleri Müzesinde yer alan eser etiketinden, üzerindeki sahnelerde Hitit dini törenleri hakkında bilgi veren M.Ö.17. yüzyıla ait pişmiş topraktan yapılmış bir kült vazosu olduğu anlaşılmaktadır.

farklılaşarak dönemsel canlandırmalar hazırlanmıştır. Örneğin gerçek boyutunda bir Çatalhöyük evi iç mekânı modeli hazırlanmıştır (Fotoğraf 11). Müzede günümüze ayak uydurmak ve toplumsal ihtiyaçlara daha nitelikli cevaplar verebilmek amacıyla yapılan düzenleme ile daha etkili sergileme sistemleri kullanılmaya başlanmıştır. Yapı içerisinde ve çevresinde sanal olarak dolaşıma imkân sağlayan simülatörlü gösterim teknikleri kullanılmıştır. Mekânlar arası geçişlerde dönemin yaşantısını yansıtan balmumu heykeller ve mimarisini yansıtan yapı modelleri yer almaktadır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 11. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Çatalhöyük evi (Haziran 2015)

Fotoğraf 12. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, yapı modeli (Haziran 2015)

Müzenin Önleyici Korumaya Yönelik İncelenmesi

Anadolu Medeniyetleri Müzesi, alan çalışmasının gerçekleştirilmesi amacıyla 2017 yılında yerinde incelenmiştir. İnceleme sonucunda, müzenin mekânsal ve yapısal özellikleri, bozulma etkenlerinin kontrolüne yönelik olarak değerlendirilmiştir.

Müze alanı ile müzenin yapısal ve mekânsal özelliklerindeki fiziksel kuvvetlerin önlenmesine yönelik mevcut durum tespitleri, müzenin oturduğu bölgedeki sismik hareket, toprağın niteliği, zemin ve üst örtü özellikleri ile yüklenme alanı incelenerek elde edilmiştir.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi düşük sismik hareketin bulunduğu alanda yer almakta

ve kayalık zemine oturmaktadır. Müzenin eğimli bir arazide yer almasından dolayı gerek iç, gerekse dış mekânlarda yer alan zemin ve geçişlerin düz olmadığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 13, 14). Buna göre, eserlerin taşınması sürecinde, uygun olmayan temas, destek veya devrilme gibi fiziksel kuvvetlerin neden olabileceği bozulmalar görülebileceği düşünülmektedir. Bu bozulmalar darbe, şok, titreşim ve ağırlık sonucu kırılma, aşınma, delinme, şekil bozukluğu olarak sıralanabilir. Tescilli kültür varlıklarından oluşan bu müze gibi tarihi binaların mekân ve yapı özelliklerinde önleyici korumaya yönelik yeterince iyileştirme yapılamıyorsa, paketlemelerde sağlanacak olumlu şartlar ile eserlerin bozulmalarını sınırlandırmak mümkün olacaktır.

Fotoğraf 13. Mahmut Paşa Bedesteni'nin kuzey aksı (22.06.2017)

Fotoğraf 14. Anadolu Medeniyetleri Müzesi bahçesinde merdiven kullanımı (02.05.2017)

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde eğimli çatı bulunması sayesinde, çatıdaki yağmur veya kar yükü azaltılmaktadır. Ters durumlarda, çatıda aşırı yük oluşması sonucu göçük ve sonrasında mekân içindeki eserlerde bozulmalar ortaya çıkabilecektir. Bunlara ilaveten, UNESCO'nun Kültür Mirasını Koruma El Kitabında müzenin bulunduğu bölgede geçmişte yaşanan şiddetli meteorolojik olayların tespitinin yapılması ve tekrarlaması durumunda eserlerin etkilenme durumunun araştırılması önerilmektedir (Roberts - Hutchins 2016: 15).

Fiziksel kuvvetlerin önlenmesine yönelik müze binasındaki son inceleme, yükleme

alanlarıdır. Eser taşıma sürecinde kullanılan yükleme alanlarının nitelikleri, müze koleksiyonunun zarar görmeden mekânlar arası taşınması açısından önem taşımaktadır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin tarihi binadan dönüştürülmesi sonucu ayrıca bir yükleme alanı kapısı oluşturulmadığı görülmüş; müzeye giriş ve diğer binaya geçiş için kullanılan kapıların aynı zamanda yükleme alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu müze gibi çok zengin bir koleksiyona ev sahipliği yapan ve sergileme alanı-depolama alanı, sergileme alanı-laboratuvar arasında eser taşınmasının yoğun olabileceği bir müzede özel bir yükleme alanının olmaması fiziksel kuvvetlere karşı risk oluşturmaktadır. Tarihi binalardan müzeye dönüştürülen örneklerde, yapının restitüsyon çalışmasına uygun olarak yapılan restorasyon müdahaleleri sırasında kapı boyutları veya hol genişlikleri değiştirilememekte olduğu için yükleme alanlarına dair bu olumsuzluk bu müze tipinin diğer örneklerinde de görülmektedir.

Fiziksel kuvvetlerin sınırlandırılmasına yönelik incelemeler sonucunda ise, yapılan restorasyonlar sırasında depreme yönelik tedbirlerin alındığı; zemin dayanımının sağlandığı saptanmıştır.

Hırsızlık ve vandalizmin kontrolüne yönelik inceleme yapıldığında; Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin yer aldığı bölgenin güvenli bir bölge olarak nitelendirilmediği gerek haber yazılarından ve müze çalışanlarından edinilen bilgiler, gerekse alan çalışması sırasındaki gözlemler sonucu anlaşılmıştır. Nitekim ülkemizde kimi müzenin kent merkezinde, kimi müzenin merkezden uzakta konumlanması, kimisinin ise diğer kamu kurumları ile yakın yerde bulunmasından müzelerin yer seçimi konusunda suç/vandalizm oranının dikkate alındığı bir politika olmadığı bildirilmektedir (Sade 2005: 114). Bu durumda, müzede eser hırsızlığı veya esere zarar verme teşebbüslerinin olma ihtimali diğer bölgelere göre daha yüksektir. Yer seçiminde değişikliğe gidilemiyor ise, müzenin yapısal ve mekânsal özelliklerinde hırsızlık ve vandalizmi sınırlandırmaya dair gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Binanın gece ışıklandırması, sağlam bina duvarı, bahçe duvarı, güvenli kapı ve pencere kullanımı gibi tedbirlerin müzede sağlandığı görülmüştür (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde cephe ışıklandırma uygulaması (02.05.2017)

Yangının önlenmesine yönelik müze alanı ile müzenin yapısal ve mekânsal özelliklerindeki mevcut durum tespitleri, çevredeki yangın riski ve yanıcı maddelerin depolanması incelenerek elde edilmiştir. Müzenin komşu binaları incelendiğinde, yangın riski olan binalara komşu olduğu görülmüştür. Bunlar az katlı ahşap çatılı binalar olup, müzeye ve birbirlerine çok yakın konumda yer almaktadırlar. Bu yüzden çevrede çıkabilecek bir yangının müzeye de sıçrama olasılığı bulunmaktadır. Müzede yangını sınırlandırmaya dair alınan tedbirler ile koruma sağlanmıştır. Bu tedbirlere örnek olarak yangına dayanıklı yapı malzemeleri ve depo düzenleme sırasında sağlanacak yangın kapısı niteliğinde depo kapıları kullanımı verilebilir.

Yanıcı maddeler için müze laboratuvarında özel bir alan tahsis edildiği görülmüştür (Fotoğraf 16). Müzelerde bu tür depolama alanlarının yoksunluğu sonucunda gerekli önlemler alınmadan rastgele depolanan yanıcı maddelerin yangın çıkarma riski ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 16. Laboratuvarında yanıcı madde depolanması (23.01.2018)

Su baskını yönünden müzede mevcut durum tespitleri yapıldığında, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin tarihi yapı olması sebebiyle yalıtım malzemelerinin özgün duvarlarda kullanılmadığı ancak çatıdan gelen suyun ve yerden yükselen suyun tarihi binaya zarar vermesini önleyecek önlemlerin alındığı belirlenmiştir. Bu önlemler, çatıdan gelen su için duvar üstlerinin açıkta bırakılmaması, çatı kullanımı, yağmur oluğu ve saçak kullanımı, yerden yükselen su için ise drenaj kullanımı, restorasyon sırasında uygun içerikli harç ve derz malzemesi kullanımı gibi önlemlerdir (Fotoğraf 17). Müzeye dönüştürülen tarihi binaların koleksiyonun temel bir parçası olarak ele alınması ve bozulmasına karşı gerekli önlemlerin alınması önemlidir (Kökten 2007: 59). Çünkü tarihi binada karşılaşılabilecek bir problem, koleksiyonun sağlığını da kötü etkileyebilecek problemlere zemin hazırlayacaktır.

Fotoğraf 17. Yağmur oluğu kullanımı (02.05.2017)

Depo ve yükleme alanlarının yer seviyesine göre konumu açısından inceleme yapıldığında, depolama mekânlarının genellikle yer seviyesinin altında yer aldığı; yükleme alanının ise zemin katta olduğu görülmüştür. Bodrum katta yer alan kazan dairesi, su dağıtım sistemi gibi teknik hacimlerde oluşacak arızalar sonucu su baskını olması halinde depodaki veya taşıma halindeki eserlerin sudan zarar görme ihtimalleri vardır. Suyu önlemeye dair gerekli önlemler alınmadığı takdirde, farklı eser türlerinin su yüzünden karşılaşacağı bozulmalar korozyon, çözünme, deformasyon, parçalanma, şişme, tabakalara ayrılma, çekme ve lekelenme gibi farklı şekillerde olabilmektedir. Suyun sınırlandırılmasına yönelik önlemler incelendiğinde, restorasyonlar sırasında zemin yalıtımının sağlandığı saptanmıştır.

Zararlıların önlenmesine yönelik müzedeki mevcut durum tespitleri, mekânlarda temizliğe engel durumlar açısından incelenerek elde edilmiştir. Taş Eserler Salonu'nda yer alan ortostatların arkasındaki erişilemeyen girintilerde toz ve kir birikmesi oluşacağından zararlıların yuva oluşturma riski bulunmaktadır. Zararlıları sınırlandırmaya yönelik önlem olarak her mekân için ayrı HVAC bölgesi bulunması, yeme-içme mekânının sergileme, depolama ve laboratuvar mekânlarından duvarlarla ayrıldığı (Fotoğraf 18) görülmüştür.

Fotoğraf 18. Müzenin yemekhane binası (23.01.2018)

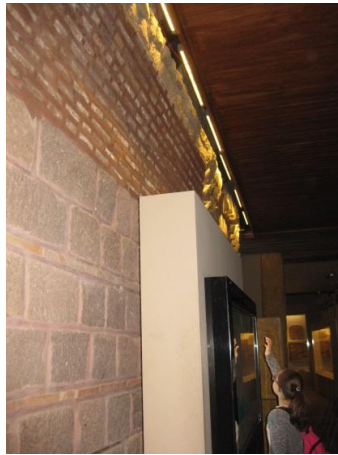
Kirleticilerin önlenmesine yönelik yapı malzemelerinin açısından inceleme yapılmıştır. Tarihi bir yapı olan müzenin yapı malzemeleri üzerinde sıva veya zemin kaplaması olmaması nedeniyle yapı malzemesi olan taş, zaman içerisinde toz oluşturacaktır. Kirleticileri sınırlandırmaya yönelik mevcut durum tespitleri ise, mekânların hava sızdırmazlığı ve giriş holü mevcudiyeti incelenerek elde edilmiştir. Müzenin depolarının düzenlenmesi sürecinde bu mekânların hava sızdırmaz olmasının planlandığı, böylece duman, toz gibi kirletici maddelerin mekânlar arası yayılımının sınırlandırılacağı

öğrenilmiştir.¹⁶ Müzede kapalı bir giriş holü yer bulunmadığından dışarıdan sergileme mekanlarına doğrudan hava girişi bulunmaktadır. Ayrıca laboratuvar binasında kirleticilerin kaynaklandığı alanlarda hava tahliyesi yer almaktadır (Fotoğraf 19).

Fotoğraf 19. Laboratuvarda hava tahliye sistemi (23.01.2018)

Uygun olmayan ışığın önlenmesine yönelik müzenin yapısal ve mekânsal özellikleri mevcut durum tespitleri, mekânlarda pencere kullanımı ve aydınlatmanın niteliği açısından incelenerek elde edilmiştir. Sergileme alanlarında pencere mevcudiyeti incelendiğinde, pencere veya kapı gibi açıklıkların olduğu ancak ışığı sınırlandırmak için sonradan kapatıldığı görülmüştür. Bu şekilde mekân içlerine enerjinin bir formu olan ışığın girmesi engellenmiş ve eserlerin gerek gün ışığına maruz kalmaları gerekse enerjinin eserlerde depolanması sonucu oluşabilecek olumsuz etkilere karşı koruma sağlanmaktadır. Sergileme mekânlarında kullanılan aydınlatmalar incelendiğinde, tüm müzelerde müze gereksinimlerine göre tasarlanmış olan aydınlatmada genel olarak, küçük alanları ayrı şekilde kontrol etme amaçlı çoklu devreler tanımlandığı; genel aydınlatma yerine bölüm aydınlatması düşünüldüğü ve gereksiz elektrikli aydınlatmadan kaçınıldığı anlaşılmıştır (Fotoğraf 20). Yüksek seviyelerde tutulmayan genel ışıklandırmalar sayesinde, ziyaretçilerin düşük seviyede ışıklandırılan eserleri daha kolaylıkla görebilmesi de sağlanmaktadır.

Fotoğraf 20. Müzede aydınlatma (23.01.2018)

¹⁶ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünde Makine Mühendisi olarak görev yapan Utku KARAMAN ile 18 Ocak 2018 tarihinde yapılan söyleşi sırasında bilgi edinilmiştir.

Uygun olmayan sıcaklığın önlenmesine yönelik müzenin yapısal ve mekânsal özelliklerindeki mevcut durum tespitleri, ısı değişimlerinin tespiti, güneş ısısına maruz kalma durumu ve yüklenme alanının kapalılık durumu açısından incelenerek elde edilmiştir. Müzenin depo mekânlarında sıcaklıkların tespitine yönelik bir düzenleme yapılacağı bilgisi alınmıştır.¹⁷ Bu şekilde, depolardaki farklı eser türleri için doğru sıcaklık aralıkları belirlenip ve bozulmalara sebep olabilecek ısı değişimlerinin tespiti sağlanacaktır. Ayrıca müzede eserlerin güneş ısısına maruz kalmadığı; bu sayede güneşe bağlı sıcaklık artışı önlendiği saptanmıştır. Bunlara karşın, yüklenme alanlarının ziyaretçi veya çalışanlar tarafından da kullanılması nedeniyle açık tutulduğu; bu yüzden hava sıcaklığının iç mekânlara etki etmesi de kaçınılmazdır (Fotoğraf 21). Sıcaklığı sınırlamak amacıyla ise pencerelerde çift cam kullanıldığı saptanmıştır.

Fotoğraf 21. Müzenin yüklenme alanı (22.06.2017)

Uygun olmayan bağıl nemin önlenmesine yönelik müzelerin yapısal ve mekânsal özelliklerindeki mevcut durum tespitleri, bağıl nem dalgalanmalarının tespiti, eserlerin konumlandırılması, depolarda pencere bulunma durumu açısından incelenerek elde edilmiştir. Bağıl nem ölçümlerinin doğru tespitinin yapabildiği açısından nem ölçme cihazlarının müze içerisindeki yerleşimi önemlidir. Gerekli görüldüğü durumlarda koleksiyonların hasar görmesine bağlı olarak değişen kabul edilebilir bağıl nem dalgalanmalarının tespiti Laboratuvar Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Sergileme alanlarındaki eserlerin kaideler üzerinde yükseltilecek soğuk zeminden uzakta tutulduğu (Fotoğraf 22); bu sayede uygun olmayan bağıl nemden etkilenme riskinin azaltıldığı görülmüştür. Depolama alanlarında pencere kullanımı olmadığı öğrenilmiştir.¹⁸ Depo düzenlemelerinden sırasında bağıl nemi sınırlandırmak amacıyla ise bölgesel bağıl nem kontrolü sağlanacağı öğrenilmiştir.¹⁹

¹⁷ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünde Makine Mühendisi olarak görev yapan Utku KARAMAN ile 18 Ocak 2018 tarihinde yapılan söyleşi sırasında bilgi edinilmiştir.

¹⁸ Anadolu Medeniyetleri Müzesi Depo Sorumluları ile 22 Haziran 2017 tarihinde yapılan söyleşi sırasında bilgi edinilmiştir.

¹⁹ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünde Makine Mühendisi olarak görev yapan Utku KARAMAN ile 18 Ocak 2018 tarihinde yapılan söyleşi sırasında bilgi edinilmiştir.

Fotoğraf 22. Kaide üzerinde eser sergilemesi (22.06.2017)

Sonuç

Sonuç olarak, tarihi binalara yapılan müdahalelerin kısıtlı olduğu gerçeği ve farklı amaçlarla tasarlanan eski yapıların müzecilik gereksinimlerine yönelik olarak yeniden düzenlenmesinin gerekliliği aşikârdır. Tarihi binalardan dönüştürülen müzelerde karşılaşılan problemler, koleksiyonun sağlığını kötü yönde etkileyebilecek problemlere de zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden tarihi binaların restorasyon ve teşhir tanzim çalışmalarında gerçekleştirilecek mekânsal ve yapısal düzenlemeler ile önleyici koruma açısından gerekli koruma sağlanmış olacaktır.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde de, müzecilik ve koruma bakımından gerekli mekânsal ve yapısal düzenlemelerin, yapılan restorasyonlar sırasında büyük ölçüde karşılandığı; ancak bazı hususlarda halen eksiklikler olduğu saptanmıştır. Müze koleksiyonunun yanı sıra, müzeye dönüştürülen tarihi binaların da koleksiyonun temel bir parçası olarak ele alınarak yapının bozulmasına karşı gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir (Kökten 2007: 59).

Bozulma etkenlerinin önlenmesi, sınırlandırılması, tespiti ve bozulma etkenlerine müdahale etmek amacıyla düzenlenen yapısal ve mekânsal düzenlemeler sayesinde koleksiyonun etkin koruma uygulamalarına gerek olmaksızın korunması sağlanmaktadır. Önleme aşaması başarılı bir şekilde gerçekleştirilen uygulamalarda diğer aşamalara geçilmesine gerek kalmamakta; ancak engellenemeyen etkenler için sınırlandırma, tespit ve müdahale aşamalarına geçilmesi gerekmektedir.

Müzelerin tasarlanması veya düzenlenmesi süreçlerinde önleyici koruma çalışmalarının mimar, tasarımcı ve koruma uzmanlarının koordineli çalışmaları sonucunda proje ve uygulama aşamalarında ele alınması önemlidir. Müze bünyesinde bozulma etkenleri ve bunların sonucu oluşan bozulmalar tespit edilmeli ve bunların düzenli olarak denetimi yapılmalıdır.

Kaynakça

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Broşürü. Ankara.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Dijital Arşivi. Ankara.

Ankara Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Dijital Arşivi. Ankara.

Biasiotti, A. 2016. *Müzelerde Güvenlik*. (Çev. M. Aydın ve B. Özdemir). Kültür Mirasını Koruma El Kitabı. UNESCO. İstanbul: Kültürel Mirasın Dostları Derneği Yayınları. (Eserin orijinali 2006'da yayımlandı).

Boersma, F. 2016. *Preventive Conservation-more than 2dusting objects? An Overview of the development of the preventive conservation profession*. Journal of the Institute of Conservation, 39 (1), ss. 3-17.

Erdoğan, A. - Günel G. - Kılıcı, A. 2007 *Osmanlı'da Ankara*. Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi: 2, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.

Hekman, W. (Ed.). 2015. *Müzeler İçin Acil Durum Prosedürleri El Kitabı*. (Çev. B. Gündaş). ICOM International Committee on Museum Security. İstanbul: Müzecilik Meslek Kuruluşu Derneği. (Eserin orijinali 2010'da yayımlandı).

Kanada Koruma Enstitüsü 2015. *Framework For Preserving Heritage Collections Poster*, Kanada.

Kırpık, G. - Erdoğan, A. - Çam, M. 2015 *Şehr-i Kadim Ankara 2*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı.

Kocaeli, F. (2017). *Karakteristik Örnekleriyle İç Anadolu Bölgesi Müzelerinde Önleyici Koruma Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme.*, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi. Ankara.

Milli Park Servisi 2006. *Müzecilik El Kitabı*, I.Bölüm, A.B.D.

Roberts, B.O. - Hutchins, J.K. 2016 *Müzeler İçin Afet Risk Yönetimi*. (Çev. M. Aydın). L. Macdonald (ed.), *Kültür Mirasını Koruma El Kitabı*. UNESCO. İstanbul: Kültürel Mirasın Dostları Derneği Yayınları.

Rujiter, M. 2016. *Depodaki Koleksiyonların Elleçlenmesi*. (Çev. M. Uğuryol, ve M. Aydın). N.H. Denis, B. Egger, H. Gipoulou, N. Boudjemai ve M.C. Areto (Editörler). Kültür Mirasını Koruma El Kitabı. UNESCO. İstanbul: Kültürel Mirasın Dostları Derneği Yayınları. (Eserin orijinali 2010'da yayımlandı).

Sade, F.Ö. 2005 *Türkiye'de Tasarlanmış Müze Yapıları*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Stiff, M. 2016. *Koleksiyonların Belgelenmesi*. (Çev. R. Bozkurttan ve M. Aydın). A. Paolini, M. Jabbour ve L. Macdonald (Editörler). Kültür Mirasını Koruma El Kitabı. UNESCO.

İstanbul: Kültürel Mirasın Dostları Derneği Yayınları. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı).

Temizsoy, İ. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi*. Dönmez Offset, Ankara.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. Ankara.

URL 1 <http://icomturkey.org/tr/icom-m%C3%BCzecilik-etik-yasas%C4%B1>

URL 2 <https://www.iiconservation.org/congress/2018turin>

URL 3 <http://www.harita.gen.tr/6-ankara-haritasi/>

URL 4 <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/singleitem/collection/FKA/id/704/rec/1>